

Natoroznanske stvari.

Kratek popis nekaterih gričev in jarkov

v znožji Šenturške gore v geološkem in paleontološkem obziru.

Spisal Š. Robič.

Če pride popotnik na Šenturško goró in se vstopi na Čelo, to je, na mesto, kjer cerkev stoji, vidi proti jugu in jugo-vzhodu doli v nižavi mnogo zelenih gričev razne velikosti, ki od Šmartna proti Stranjem valovito širijo, napolnovaje kamniško kotlino. Med njimi, se ve, je enako veliko jarkov, dolin in dolinic, po katerih se tu in tam pretakajo studenčki, male rojce in dva potoka: Doblica in Tunjšica z imenom. Po teh strugah, dolinah in gričih nahaja se vzlasti okoli Viševce, Vrhovja, Tunjic, potem proti Stranjem in Komendi, mnogo raznovrstnih okamnelih morskih školjk, polževin, vtiskov morskih rastlin in listja raznih dreves, kar nam neovrčljivo priča, da je v silo starodavnih časih morje pokrivalo vso to okolico, katera se je vzdignila in zopet potopila; a ker so med temi organskimi ostanki nekateri tudi taki, ki nam značijo živali sladkih vodá, smemo sklepati, da je vmes tudi sladka voda se pretakala po teh krajih; tedaj bilo je morje in reke s sladko vodo, dokler zemlja dvignivša se ni popolnem odrinila morja. Ako smemo po najdenih fosilijah soditi in sklepati, je vsa ta kotlina terciarne tvorbe ali molassa.

A predno se z gore spustimo dol v nižavo ogledati si bolj na drobno posamezne kraje z zanimivimi okaminami, ozrmo se pred vsem nekoliko po slemenu Šenturške gore. Domača vas, broječa 22 hiš, stoji na čisto Kasijanskih nasadih, ki se gori od Poženka vzdigujejo in v Doblíškem jarku končajo. Okoli vasi vidimo na severni in severno-vzhodni strani kotlino pri kotlini, spominjajoče nas na kraški svet, samo da niso gole in kamenite, ampak z rastlinami obraščene; le tu in tam štrlé iz tal kiri Halinskega apnenka, ki nam z unimi, namreč s Kasijanskimi nasadi vred priča, da vrhunec Šenturške gore je zgornje triasne tvorbe.

No, če gremo zdaj po potu, ki se vije navzdol proti Viševci, pridemo kmalu do ne preveč debelega sklada konglomerata, ki izhajajoč od Šmartna pod Kasijanskimi nasadi do le-sem in potem še dalje memo Sidroža notri do Bistriške vasi se steza. Je to valovina (Nagelfluh) ali pa le diluvialni konglomerat, prepuščam strokovnjakom razsoditi; jaz si svoje mislim. Na njega naslanjajo se precej debeli skladi rujavega laporastega peščenca, ki hrani v sebi, vzlasti v gornjih nasadih, mnogo raznovrstnih okamnenih „Bryozoën“ ali „maških koral“ (Mooskorallen), posebno obilno jih dobiš poleg Sidroža, blizo „sreberne doline“. Ondi ta peščenec, tako rekoč iz samih takih koral obstoji. In kako različne, kako lepe so ti! Če vzameš med prste kak košček ali ploščo tega peščenca in ga ogleduješ skozi „lupo“, ali če celó skozi mikroskop pokukaš na-nj, se ves osupnen zavzameš nad čudopolno prikaznijo, katera se ti tako nepričakovano razgrinja pred očesom. Strmeč ogleduješ tū lepo spleteno mrežico, tam simetrično sestavljene lončke, podobne satovju v čmrljevem gnezdu; zdaj zopet zapaziš silno tanke cevke v podobi brezove metljice, druge vidiš plošnate in dobro resaste ob stranéh, druga poleg druge lepo uvrstene; na drugem mestu se ti zopet prikažejo jajčasta zrnca, s prav kratkimi cevkami zvezana med seboj.

Pa kedo je zmožen, popisati prav natanko vso to čudovito različnost? Jaz gotovo ne; marveč le vprašam: koliko mirijad in mirijad teh živalic se je moralo gibati

nekadaj v globokem morji in koliko časa je preteklo, da je iz ostankov njih malih hišic nastal ogromni nasad tega peščenca? Kedar človek kaj takega premišluje, se mu hoče kar v glavi zvrtniti.

Nahajajo se pa v tem peščencu tudi še majhni „Pecteniti“ in v spodnjih legah „Purpura exilis“, „Pholadomia pectinata“ in okamnelo jedro neke druge školjke, katere pa ni moč determinirati.

Premaknivši se dalje po potu naletimo kvarčevi pesek razno barvanih kamničkov, rudečih, belih, črnih, rumenih, ki so tu in tam zlepljeni v konglomerat, ki v ozkem pasu spremlja laporastega peščenca. Poleg njega je neka rumeno-rujava ali pa rujavo-rumena glina, na več mestih s kvarčevim peskom namešana, v kateri ni zaslediti nikakih okamnin; le v spodnjih plastih, ki so pa uže preprežene z višnelo glino, se dobi ob potu blizo Viševce „Natica helicina“, „Buccinum costulatum“, „Leda nitida“ in pa školjka, podobna „Cireni sp.“. (Dalje prih.)

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

Za časa kraljevega bivanja na Litevskem je porodila kraljica Beatrica v Pragi sina, kateremu so pri krstu dali imé Vaclav, in ta Vaclav je bil pozneje vojvoda luksenburški. Majnika meseca tega leta je dal kralj Janez drugo svojo ženo v cerkvi sv. Vida okronati, a ta svečanost se ni dala primerjati niti s sijajnostjo niti z živahnostjo poprejšnjih. Kralj je bil sicer navzoč, a brez krone in brez odličja kraljevskega, ki je bilo oboje uže davno zastavljeno. Potem je s početka julija meseca skrivaj ponoči odšel iz Prage, imenovavši za deželnega hetmana višegrajskega prošta Bertolda. Namenil pa se je kralj naravnost na Francosko, kjer je bila poknila vojska z Angleži.

V tem poslednjem času zopet ni bil mejni grof Karol v dobrem sporazumljenji s svojim očetom, ki je nerad gledal, da se vsa ljubezen narodova h Karolu obrača, ko nasproti se je nezadovoljnost ž njim samim komaj še tajila. Da bi se ognil gnjevu očetovemu, odpravil se je Karol z močno vojno Čehov, kateri so dobrovoljno ž njim šli, na Tirolsko k svojemu bratu Janezu, ki je bil obdan od močnih neprijateljev, in je zato pomoči potreboval. Da bi šel s pota avstrijskim vojvodam, s katerimi do sedaj še ni bil zmirjen, šel je skozi Ogersko in Hrvaško na Tirolsko. Od tu se je mešal v razpore in boje Benečanov in drugih tamošnjih velikašev in mest. Delal pa je to nekaj zbog potrebe za vzdržavanje sebe in svoje vojne, kajti kralj Janez je prepovedal najmanje stvarice mu poslati iz Českega.

No, uže meseca oktobra je Karol zapustil Tirolsko in se vrnil na Česko, kjer je z novega, ne vemo, ali sam ob sebi, ali s privoljenjem očetovim, prevzel vladanje zemlje. Vse mogoče, da Karol ni mogel več gledati tužnega stanja v zemlji in čedalje več nezadovoljnosti narodove, in je zbog tega sam ob sebi vzel upravljanje kraljevine v svoje roke, čemur se pa tudi oče več ni protivil, ko je morebiti sam spoznal svojo nezmožnost.

Novo vladanje Karolovo je zadelo ob velik upor pri tisti stranki, ki je pri slabem gospodarstvu Ivanovem bila sebe okoristila. Vzlasti se je po robu stavil Nikolaj Potstajnski. Vladar je moral l. 1338. proti njemu vojsko peljati; kmalu ga je ugnal in več utrjenih gradov

Gospod Robič: Za vodnjake daje sl. vlada rada posebne podpore, kakor hitro se potreba o njih dokaže. Jaz mislim, da bi bilo umestno, izročiti sl. vladi za vodnjak posebno prošnjo.

Gospod družbeni prvosednik: Jaz rekapitulujem predlog gospoda vodje Dolenca takisto, da bi privolilo državno podporo sl. ministerstvo kmetijstva za napravo potrebnega orodja sirarski zádrugi, za zidanje kleti in za napravo vodnjaka. Gotov znesek podpore za to ni določil. Po mojih mislih bode za dosedanje navade voljo sila težavno dobiti podporo, ker ni pokazati nikacega podrobnostnega projekta in zádruga doslé še ni ustanovljena.

Gospod dr. Vok: Opomenim v pojasnilo, da se dotlé ne more ustanoviti nikaka sirarska zádruga, dokler se ne privoli podpora za potrebne predmete. Ker je največi del pašnikov, ki imajo rabiti sirarski zádrugi, svojina občine vipavske, prosi se lahko podpore tudi za občino vipavsko.

Gospod vodja Dolenc: Vodnjak, ako se napravi, bode tudi petnajstim kmetom, kateri stanujejo na Nanosi, v veliko korist. Letos o suši so morali isti po 6 ur daleč hoditi po vodo. Ako se bode dovolila podpora, skrbelo se bode tudi za to, da se uvéde boljše pleme ovác, na primer iz Šlezije in iz Bosne, katere dajo obilo mleka, ne pa kakor sedanje plemo, komaj da bi rekel za dober „fingrat“.

Gospod družbeni prvosednik: Vendar bi bilo priporočati, da se prošnja o napravi vodnjaka takoj vloži pri sl. vladi, katera bode brezdvoybeno, ko priporoči prošnjo centralni odbor, ugodno jo rešila.

Gospod vodja Dolenc: Pri napravi vodnjaka je gledati na to, da se postavi na kraji, kjer služi sirarski zádrugi v korist, da se namreč ne napravi blizu kmetov na Nanosi stanujočih, kjer bi ne bil sirarski zádrugi v nikak prid.

Gospod družbeni prvosednik: Predlog podružnice vipavske meri zatorej na to, da bi se izprosila podpora za napravo vodnjaka, za napravo potrebnega orodja sirarski družbi, kakor tudi, da se pošlje tje kaj učitelj. Onih gospodov, kateri so zadovoljni s tem predlogom, prosim, naj vzdignejo rokó. (Predlog se sprejme.) Centralni odbor pričakuje, da mu dá gospod vodja Dolenc potrebna pojasnila za podpiranje peticije.

(Dalje prihodnjič.)

Natoroznanske stvari.

Kratek popis nekaterih gričev in jarkov

v znožji Šenturške gore v geologičnem in paleontologičnem obziru.

Spisal Š. Robič.

(Konec.)

Griči okoli Vrhovja so tudi polni „fossilij“. Dvoj jih sem uže zgoraj omenil, namreč velikanske školjke „*Ostrea crassissima*“ in pa „*Dentalium Bandense*“. Teh poslednjih je sila veliko in ker so nekoliko podobni kuhanim „makaronom“, bi na prvi pogled človek kmalu mislil, da je kedo jih nasul po melini, ki se nahaja ne daleč od Jernejceve hiše ob potu, po katerem Sidrožani v Kamnik vozijo. Dobil sem ondi, toda na drugem mestu, „*Haliotis Volhynica*“, „*Cidaris* sp.“, „*Turbo* sp.“, kose velike „*Turitella* sp.“ in pa pokrov „*Ostrea lamellosa*“ z imenom, ki je tako nepokvarjen, kakor da bi bil iz zdajne dobe; ima namreč na spodnji strani še biserno matico (Perlmutter).

Zdaj pa hajd še v Doblški jarek. Koj pod potom, predno pridemo iz Vrhovja do brvi čez Doblico, zapazimo plavkasto plastično glino, vso prepreženo od lepe „*Turitella Archimedis*“. Poleg te glinice na dolnji strani so zopet drugi nasadi, v katerih kopaje dobiš „*Ancilaria glandiformis*“, „*Arca* sp.“, „*Voluta* sp.“, „*Cardium* sp.“. Pri brvi, na levi strani potoka Dobllice tiči v apnenem peščenju „*Lima inflata*“ in „*Pecten* sp.“. Više gori v jarku, kjer se prikaže rujavi škrlasti peščenec, izdolbil sem iz njega zopet lep zob „morskega požeruna“, potem „*Pholadomia pectinata*“ in pa okamneno jedro „morskega ježa“ (*Echinus* sp.).

Pridši po jarku do tako zvane sreberne doline na mesto, kjer so pred več leti rili za rujavim premogom, najdemo ondi v „eocenih nasadih“ „*Natica tigrina*“ in neko drugo silno drobno „*Natico*“, katera ni večja od prosenega zrna; potem lahko še pobere „*Rostellaria* sp.“, „*Venus* sp.“, „*Cardium* sp.“, „*Tellina* sp.“ in „*Corbula gibba*“, jako lepa školjkica, podobna v sladki vodi živečemu „*Sphaerium (Ciclas) corneum*“.

V „miocenih nasadih“ pa je obilno „*Ostrea cyatula*“ in „*Ostr. fimbriata*“ z imeni, toda celih ne veliko.

Ravno na tem mestu, zdolej na levi obali potoka, je mali griček, obstoječ iz nekega rudeče-rujavega škrlastega peščenca, kakoršnega še nisem zapazil drugod, ki ima mnogo vtiskov različnih listov; škoda le, da ne morem povedati njih imen, ker so mi samemu še neznan.

Konečno naj omenim še trojih drugih okamnín, katerih eno sem sam, dvojih sem pa od dveh možakov dobil. Ena teh je zali „*Turbo* sp.“, ki ima na svojih štirih zavojih še dokaj „biserne matice“ in dasi je konec zadnjega zavoja zeló odkrhnjen, vendar je še 1 decim. in 3 cm. širok in 7 cm. visok. Našel ga je nekdo v tunjiški okolici, od katerega sem ga kupil z litrom dobrega dolenca.

Druga je velikanska školjka „*Ostrea* sp.“, neznanško lepa, čisto nič pokvarjena, temuč z obema lupinama prav dobro ohranjena. Dolga je 2 decm. in 2 cm., široka 1 decm. in 4 cm., visoka pa 1 decm. in 3 cm. Oni, ki jo je našel, rekel mi je: „slišite, jaz pa sem enega okamenega ježa dobil.“ Stisnil sem mu nekaj soldov v roko in moja je bila. Dokler njenega pravega imena ne zvem, krstil sem jo začasno „*Ostrea gigantea*“, ker mislim, da bi bila prav vredna tega imena. Tretja okamnina je mal rak, podoben rakulji „*Cancer brachychelus*“. Dobil sem jih šest v rujavem peščenju poleg pota od Tunjic do Kamnika. Dva imata še sprednji nogi s škarjami.

O koliko lepega in zanimivega počiva še skrito v krilu naše ljube domovine, ki čaka le pridnih rok, da bi to in uno v pospeh vede spravile na beli dan! Le škoda, da je med Slovenci tako malo prirodoljubov, da sedanjo mladino vse drugo bolj mika ter za seboj vabi in vleče, kakor pa toliko blaživna in čudapolna priroda. Mladina, na noge! Iskati resnico, ljubiti stvarnika, delati dobro, to je človekov poklic na svetu.

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

Da bi se vse te reči lepo vpeljale, vrnila sta se kralj Janez in Karol še tistega leta skup v Prago. Na